

122 (122).
SARGİS GRİGOR SAROYAN'IN ANLATTIKLARI
(1911, PALU, PİRAN K. DOĞUMLU)

Köyümüzde Kürtler çoğunlukta idi; biraz Türk vardı; geri kalan nüfus Ermeniydi. Köyümüz Tigris [Dicle] Nehri kıyısından uzaktaydı. Tigris Tsovk Gölü'nden doğar. Nerses Şnorhali Tsovk'ta doğmuştur. Tsovk bize bir buçuk günlük mesafedeydi. Tigris İlkbaharda o kadar köpürürdü ki, beraberinde ağaç gövdeleri getirirdi. Ben, nehirdeki ağaç gövdeleri birbirine karıştığında birkaç yüzücünün suya girip ağaçların yönünü nehir yolu kapanmayacak şekilde düzelttiklerini hatırlıyorum. Köyümüz Piran'dan 4-5 mil uzaklıkta kırmızı bir kaya vardı; orda yaban arıları bal yapar ve çukurun içinde toplarlardı. Köylülerimiz gidip kaplarına bal doldurur ve eve getirirlerdi.

Ben 1911'de doğdum. Babamın adı Grigor, amcamın adı Karo, büyükbabamın adı Sargis'ti. Büyük Felaket'ten üç ay önce uyandığımda büyükannemin sırtındaydım. Babamı kelepçelerle karakola götürmüşlerdi. Onu son defa gördüğümde ellerine kelepçe geçirilmişti. Köyün bütün erkeklerini hapisten çıkarıp kuzeybatıya sürdüler. Sonra Kürtler gelip hepsinin de öldürüldüğünü söylediler.

1915 yılının sıcak bir Temmuz günüydü. Kürtler gelip ağaçların altında oturmuş gelen geçeni seyrediyorlardı; zira tehcir emri ulaşmış, her yerde bir kargaşa hüküm sürüyordu. Türk zaptiyeler birbirlerine: "Ferman geldi; tek bir gâvurun kafası kalmayacak" diye sesleniyorlardı.

Ben o sıralar dört yaşındaydım; ama çok iyi hatırlıyorum. Ben sürgüne gitmek istemiyordum. Bizimkileri öğleden önce yola çıkardılar. O, sürülerimizi olatmaya götürdükleri bize komşu Kalbi Kürt Köyü'ne giden yoldu. Sürü gitti; etraf toz dumana büründü; bizimkiler de gittiler; annem, yedi yaşındaki ablam Haykuhi, iki yaşındaki kız kardeşim Ester ve dört aylık erkek kardeşim Haykaz. Kız kardeşimle erkek kardeşim yolda yorulup ağlamaya başladılar; zaptiye Esteri ve Haykazı tutup Tigris Nehri'ne atar; annemi kaçırdı. Türkler ablam Haykuhi'yi de kaçırdılar. Amcamın oğlu küçüktü; onun annesini hançerleyerek öldürürler. Küçük Ğevond'u da öldürürler; zira onun annesi askerlere itaat etmiyordu. Tanıdıklarımızdan Hermik yoldan kaçıp köye gelmişti; başlarına gelenleri anlattı.

Ben bizimkilerle birlikte gitmedim; çünkü yaklaşan tehlikeyi sezerek gidip ahırımızda saklandım. Bir zaptiye gelip beni buldu; götürdü; bir eşeğin sırtına oturttu. Ben binmek istemedim; ağlamaya başladım, eşeğin sırtından indim; tekrar ahıra girip saklandım. Zaptiye yeniden gelip beni buldu; yeniden eşeğin sırtına oturtmaya götürdü. Ben tekrar aşağı indim, gidip ağacın altında oturan Kürtlerin arasına karıştım. Onlar Zaza ırkındandı ve Kurmancı dilini konuşuyorlardı. Onlar bizim dostlarımız, kirvelerimizdi. Meğer o sırada büyükannem arkamdan geliyormuş. O bir halk hekimiydi; çeşit çeşit çiçekler kurutup bunları gözlere sürer, insanları tedavi ederdi. Onlar da bunun karşılığını domates, biber, yoğurt vs. vererek öderlerdi.

Benim yirmi beş yaşında bir amcam vardı; Türkler onu her gün götürüp sorguya çekiyorlardı. Bütün köyümüzdeki atlara nal çakan oydu. Dolayısıyla, Türklerin köyde onun gibi bir zanaatkâra ihtiyaçları vardı. O yüzden onun köyde kalmasına izin verdiler; ben de onun yanında kaldım. Ertesi sene bizi İslamlaştırdılar; biz de zaza ve kurmancı olduk; ama evin içinde Ermenice konuşuyorduk. Bir molla geldi; adımı Sefer koydu. Beni, amcamı ve adını Haso koydukları Hovhannes’i sünnet ettiler. Korkunç bir acı hissettiğimi hatırlıyorum. Vücudumun o kısmını ateş gibi yaktılar ve o kesilmiş et parçasını kanıt olarak saklamak üzere güneşe serip, kuruttular.

1919 yılına kadar dört yıl Kürtlerin yanında kaldık. O tarihlerde biz eşekle kuzeye, güneye, doğuya, batıya gider, bakır tencere kalaylardık. Ben körükle üflerdim. Hovhannes-Haso da bizimle birlikte çalışırdı. O da taş kırıp bakır kazanların içine doldurur, kalayın iyice yapışması için bunları ayağıyla dolaştırır kazanın içini temizlerdi. Amcam eski çivileri toplardı; bu çivileri ateşe koyup eritir ve yeni çivi imal ederdik. Bir gün 1500 adet çivi ürettik.

Köyümüzün güneybatısında Kalbin ve Şekhmalan isimli Kürt köyleri vardı. Ben o köylere gitmişimdir. Orda Müslüman olmuş Ermeni bir gelin yaşardı. Bir gece ordaydım. Birden, açlık çeken Müslüman olmuş Ermenilerin gece vakti buğday tarlalarına gidip buğday çalmayı kararlaştırdıklarına dair bir fısıltı duydum. O tarlalardaki buğdayı kendileri yetiştirmiş; ama Kürtler buğdaya sahip çıkmıştı. Ertesi gün zaptiyeler arasında bir kargaşa hüküm sürüyordu. Buğdayın tarladan çalındığı anlaşıldı; zira torbanın dibi delikti ve buğday dökülüp geride iz bırakmıştı.

Köyümüzün doğusunda koni şeklinde ahırlarda yaşayan Kürtlerin bulunduğu Deyran Köyü vardı. Bir gün, oraya gidip buğdayın olgunlaştığını gördüm; biz buğdayın içinden yürüyerek geçip Deyran Kürt Köyü’ne gittik. Hava o denli sıcaktı ki, arkamızdaki buğday tutuştu; yanmaya başladı; ama bize zarar vermedi; Kürtler bundan zarar gördüler; çünkü o kendileri için haram kazançtı.

1919 yılı geldiğinde savaş sona ermişti. Amcam Simon, Fransız Ordusu’nun Ermeni Lejyonu’na gönüllü yazıldı. Ermeni gençler Kıbrıs’ta talim görüyorlardı. Onlar Adana’ya gidip dövüşüler.

Sonra biz Tigranakert’e [Diyarbakır]; sonra da Merdin’e geçtik; ordan demiryolu geçiyordu. Çok yüksek bir tepenin üzerinde bir kale vardı. Demiryolu ise aşağıda, vadinin içindeydi. Tren haftada bir kez geliyordu. Biz bir gün evvelinden treni beklemek için istasyona gidip orda yattık.

Pek çok Ermeni Halep’e gidiyordu; biz de onlarla birlikte Halep’e gittik. Amcam bize : “Yiyecek yok” dedi. Ben yüksek ateşle hastaydım. Simon amcam Halep’e erken varmam için bir yolunu bulup beni vagona bindirdi. Bir taraftan Fransız askerleri, diğer taraftan da Türk askerler çekiştiriyordu. Simon amcam benimle Halep’e gelememi; ama gönüllü başlığımı bana verdi. O bizi Halep’e ulaştıran Berlin-Bağdad demiryoluydu. Halep’e varınca başlığı başıma geçirdim; Ermeni gönüllüler gelip beni göturdüler. Genç oğluyla Halep’e varmış, ama bir Türk’ün başına vurmasından dolayı kör olmuş Bağdadyan adında bir akrabamız vardı; amcam

ertesi hafta gelene kadar o bizi sakladı. Amcam gönüllüydü; bedava seyahat edebiliyordu; sonra Amerika'ya gitti; bana da para yolladı. 1921'de ben de Amerika'ya gittim, kimyager oldum. Sonra Beyrut'a Antilyas Koleji'nde Ermenice öğrenmeye gittim. Orda bana Levon Şant, Nikol Ağbalyan ve başkalarının eserlerini okutuyorlardı. Orda Armine'ye rastladım. Kanaçyan'ın* korosunda şarkı söylemeyi öğrendik. Sonra Amerika'ya gittik. Şimdi iki kızımız, iki de oğlumuz var. Oğullarım doktordur ve Boston'da yaşıyorlar. Sekiz torunumuz var. Türkler eksilttiler, biz çoğalttık.

Ben aynı zamanda yazarım; Ermenice'nin Hint-Avrupa kardeş dilleriyle bağıncı inceliyorum. Yayımlanmış kitaplarım vardır.